

ABSTRACT

Bohdan Kalynovskyi, Daryna Radomska. Historical and legal foundations of the formation of public authorities of cities in Ukraine and the countries of the European Union. The article describes the historical and legal foundations of the formation of public authorities of cities in Ukraine and the countries of the European Union. Public authorities of cities in Ukraine, the structure of the EU regional policy implementation mechanism was investigated.

For a comprehensive analysis and understanding of the constitutional and legal regulation of certain legal relations, research is necessary, including the historical aspect. Therefore, in order to understand how the legal regulation of the formation of public authorities of cities in Ukraine is implemented and to find ways to improve it, it is necessary to clarify the historical and legal foundations of the formation of public authorities of cities in Ukraine and the countries of the European Union.

The authors emphasize a certain historical progressive tradition that has developed in the Ukrainian lands for a long time, this is the tradition of local self-government. They write about it that in Ukraine it reaches its roots back centuries, to the rural and urban territorial communities of the ancient Slavs.

Based on the conducted research, the authors came to the conclusion that:

1. The historical and legal foundations of the formation of public authorities of cities in Ukraine and the countries of the European Union have both common and distinctive features, since the history of each individual country is individual, and, accordingly, customs, traditions, and mentality. 2. The period of introduction of magdeburg law in the cities of Europe and Ukraine, and the period after the declaration of independence of Ukraine, when our state introduced a democratic system of exercising power and implementing local self-government, are common. 3. The period of the Cossack era and the Soviet regime is distinctive, if the first is characterized by progressiveness and a certain degree of democracy, then the second is characterized by the centralization of state power, totalitarianism, which caused modern Ukraine a number of difficulties in the process of building a democratic, independent, social, legal state.

Keywords: local self-government, magdeburg law, local public authority, bodies of public authority, bodies of local self-government.

УДК 342.734

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-60-65

**Юрій
КИРИЧЕНКО**[©]
доктор юридичних
наук, доцент

**Наталія
РЕЗАНОВА**
кандидат
філософських наук,
доцент

(Національний університет «Запорізька політехніка»,
м. Запоріжжя, Україна)

**ЗАСТОСУВАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ КОНСТИТУЦІЙНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УКРАЇНІ**

У статті досліджено конституційну практику нормативного регулювання права на працю, закріпленого в ст. 43 Конституції України, та відповідних нормах конституцій європейських держав. Обґрунтована необхідність викладення зазначеної норми у відповідності до вимог міжнародних документів з прав людини.

Ключові слова: конституція, право на працю, праця, умови праці, примусова праця.

© Ю. Кириченко, 2022
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-1212-1622>
kirichenko_yuriy84@ukr.net

© Н. Резанова, 2022
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0003-3094-4881>
reznat120@gmail.com

Постановка проблеми. Праця є визначальним явищем існування кожної людини та суспільства в цілому, без якої не існувало і не може існувати жодне суспільство. Лише завдяки реалізації конституційного права на працю створюються матеріальні блага та духовні цінності, досягаються успіхи в усіх галузях господарства, забезпечується подальше зростання людей. І тому питання врахування закордонного досвіду та адаптації національного законодавства до вимог міжнародно-правових актів, а також проблема вдосконалення та подальшого дослідження конституційного регулювання права на працю в Україні є одним з пріоритетних завдань конституційно-правової науки.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Питання конституційного регулювання права на працю знайшли своє відображення в наукових працях Є. Лукашевої, В. Маклакова, В. Манук'яна, В. Молдована, А. Олійника, А. Пазенок, О. Пушкіної, П. Рабіновича, Б. Страшуна, Л. Чулінди, В. Чушенка, Н. Г. Шукліної та інших учених.

Водночас віддаючи належне великій кількості наукових праць, присвячених різним аспектам конституційного регулювання права на працю, деякі питання окресленої проблематики залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого наукового розвитку.

Метою статті є порівняльно-правовий аналіз конституційного регулювання права на працю в Україні та європейських державах, а також формулювання відповідних пропозицій щодо вдосконалення положень ст. 43 Конституції України.

Виклад основного матеріалу. Треба наголосити, що право на працю є міжнародно визнаним правом людини, яке вперше було проголошено в ст. 23 Загальної декларації прав людини і більш детально регламентовано в ст. 8 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, у ст. 6 та 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, у ст. 1–4 Європейської соціальної хартії (переглянутої), а також у ст. 4 Конвенції про захист прав людини та основних свобод.

Зазначені в цих документах міжнародні стандарти захисту права людини на працю в різних формулюваннях і обсягах знайшло своє закріплення майже у всіх конституціях європейських держав, окрім Швеції, що свідчить про неможливість в умовах соціальної держави відмовитися від його закріплення на конституційному рівні.

Порівняльно-правовий аналіз положень ст. 43 Конституції України та відповідних норм конституцій європейських держав засвідчив, що досліджувані положення мають як загальні риси, так і певні розбіжності у способах вираження цього права. У більшості європейських держав право на працю закріплено в одній статті конституції; у конституціях Албанії, Болгарії, Грузії, Іспанії, Молдови, Німеччини та Румунії зазначене право відображено у двох статтях; у конституціях Польщі, Чорногорії, Португалії та Хорватії – у трьох статтях; у конституціях Словаччини та Чехії – у чотирьох статтях, а в конституціях Італії та Туреччини – у п'яти статтях.

Немає єдності в конституціях європейських держав і щодо суб'єкта права на працю. Наприклад, у конституціях Австрії, Азербайджану, Андорри, Бельгії, Болгарії, Вірменії, Латвії, Литви, Македонії, Молдови, Норвегії, Польщі, Сербії, Словенії, Туреччини, Угорщини, Хорватії, Фінляндії, Франції, Чехії та Чорногорії суб'єктом цього права визначена людина, яка позначена безособовим терміном «кожен» або «кожна людина». У Конституціях Естонії, Італії, Ліхтенштейну, Люксембургу, Сан-Маріно, Нідерландів суб'єктом права на працю називають лише громадян держави. А в основних законах Іспанії та Німеччини – право на працю сформульовано як право осіб, що належать до відповідної нації – «усі іспанці», «усі німці».

Проте, незважаючи на відмінність норм конституцій різних європейських держав, слід зазначити, що між ними простежується певна схожість у принципах регулювання права на працю, а також здійснюється імплементація норм міжнародно-правових актів у сфері прав людини в національне законодавство.

Треба наголосити, що в п. 1 ст. 6 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, право на працю трактується як «право кожної людини мати змогу заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується» [1, с. 41]. Водночас вітчизняний законодавець, додержуючись вимог цього міжнародного пакту практично повністю імплементував у ч. 1 ст. 43 Конституції України зазначене формулювання, яке є більш чітким і відображає реальний стан речей. Тобто право на працю отримало новий зміст, значення якого полягає в тому, що

Конституція України проголосила концептуально інше право на працю і тепер його розуміють не як обов'язок держави забезпечити кожного роботою, а як право на вільний вибір праці. Як слушно зауважує О. І. Процевський: «Точніше було б сказати, що людина вільно обирає чи погоджується не на працю, як це записано у ст. 43 Конституції, а на роботу ...» [2, с. 102].

Отже, вибирати можна лише те і з того, що є, погоджуватися можна на те, що пропонується. А держава повинна створювати робочі місця і пропонувати роботу, яку людина може вільно вибирати. І тому, на нашу думку, треба застосовувати термін «робота», а не термін «праця», бо праця – це невідокремлена функція людського існування та буття, а робота – це зовнішня форма, в якій реалізовується праця.

Право на працю як свобода трудової діяльності знайшло своє закріплення і в положеннях конституцій Австрії, Азербайджану, Бельгії, Болгарії, Естонії, Іспанії, Латвії, Литви, Македонії, Молдови, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Португалії, Румунії, Сербії, Словаччини, Туреччини, Угорщини, Фінляндії, Чехії та Чорногорії. При цьому більш логічним було б поєднати право на працю та право вільно вибирати вид трудової діяльності, професії та місця роботи в одній нормі так, як це здійснено в переважній більшості конституцій європейських держав. Водночас варто звернути увагу на те, що в аналізованому положенні вибір професії вказується раніше роду трудової діяльності, хоча поняття «рід трудової діяльності» є ширшим, ніж поняття «професія». Тобто людина спочатку вибирає рід трудової діяльності, визначається з професією, а потім уже і місце роботи, де вона хотіла б працювати.

Свобода праці означає, що тільки самій людині належить виключно право розпоряджатися здібностями до праці. У жодній європейській державі право на вільний вибір діяльності не пов'язується з її обов'язком щодо забезпечення цього права. Обов'язком держави є створення такої системи професійної орієнтації та сприяння повної зайнятості населення, яка б допомагала людині здійснювати право на вільне використання своїх здібностей до праці, керуючись при цьому виключно власними інтересами.

Також треба зауважити, що людині належить і право взагалі не займатися трудовою діяльністю. Все залежить від волі і бажання самої людини. Держава не має права вирішувати за людину, працювати їй чи не працювати, а також не переслідує осіб, що ухиляються від трудової діяльності. При цьому, як слушно зазначає В. Андрійв, право на працю, будучи природним за своєю сутністю, не може бути одночасно і його обов'язком. Якщо особа має право на працю, то вона вільна у тому, що їй робити з цим правом – працювати чи ні. А призначення держави полягає не у втручанні в цей процес, а якомога більше створити можливостей для задоволення означеного бажання [3, с. 68]. І тому в багатьох державах закріплено на конституційному рівні «право людини на працю саме як право людини, а не як її обов'язок» [4, с. 141].

Необхідно зазначити, що норми конституцій деяких європейських держав по-різному врегульовують це право. Зокрема, в конституціях Іспанії, Італії, Португалії, Сан-Марино, Туреччини та Франції, крім права на працю, в одній нормі закріплено ще й обов'язок працювати. Наприклад, у ст. 49 Конституції Туреччини зафіксовано, що «кожен має право і обов'язок працювати» [5], а в ч. 2 ст. 4 Конституції Італії встановлено, що «кожен громадянин ... зобов'язаний здійснювати діяльність або виконувати функції, які сприяють матеріальному чи духовному прогресу суспільства» [6].

Важливою гарантією реалізації права на працю є створення державою умов для повної зайнятості населення. Відповідно до міжнародних документів з прав людини праву на працю повинен кореспондувати обов'язок держави щодо забезпечення зайнятості. І тому переважна більшість європейських держав взяли на себе цей обов'язок. Водночас в Україні це питання не знайшло свого конституційного закріплення, а лише регулюється нормами трудового законодавства. Зокрема, у ч. 1 ст. 2 Кодексу законів про працю України встановлено, що «... держава створює умови для ефективної зайнятості населення ...» [7].

Відтворюючи та деталізуючи положення підпункту а) п. 3 ст. 8 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та п. 2 ст. 4 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, в яких здійснюється особливий акцент на тому, що право на працю є несумісним з примусовою працею, Конституція України вперше в ч. 3 ст. 43 не лише заборонила використання примусової праці, а й зафіксувала вичерпний перелік робіт, які такою працею не вважаються, тобто які не підпадають під поняття «примусова праця».

Відповідно до положень п. 1 ст. 2 Конвенції МОП № 29 «Про примусову або обов'язкову працю» від 28 червня 1930 р., поняття «примусова праця» означає усяку роботу чи службу, що вимагається від будь-якої особи під загрозою будь-якого покарання, роботу, для виконання якої особа не запропонувала добровільно своїх послуг [8, с. 198]. У тлумачному словнику сучасної української мови під терміном «примушувати» розуміють: вимагати в кого-небудь виконання чогось незалежно від його волі, бажання. Домагатися чого-небудь, застосовуючи силу, а під терміном «примус» – зумовлена кимсь або чимсь необхідність діяти певним способом, незалежно від бажання. Натиск, обумовлений законом [9, с. 940].

Слід зазначити, що положення про заборону примусової праці у такий же спосіб, як і в Конституції України, закріплено в конституціях Азербайджану, Албанії, Естонії, Латвії, Литви, Молдови, Румунії, Чехії, Чорногорії. А в конституціях Албанії, Боснії і Герцеговини, Молдови, Румунії, Словаччини, Туреччини, Хорватії, Чехії та Чорногорії заборона примусової праці закріплена в окремій статті. Водночас у конституціях Болгарії, Вірменії, Словенії та Хорватії закріплено положення щодо заборони примусової праці без відповідного розкриття її змісту.

Право на працю має основоположний характер, і тому з нього випливають усі інші трудові права, які в міжнародних документах з прав людини визначені як «справедливі і сприятливі умови праці» та як «справедливі, безпечні та здорові умови праці» і які передбачають кожному працюючому право на справедливую зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, задовільне існування як для самих працівників, так і для їх сімей, а також право на безпечні та здорові умови праці. Більшість з цих положень знайшли своє закріплення в ч. 3 ст. 43 Конституції України та в конституціях європейських держав.

Майже половина держав континентальної Європи здійснила конституційне регулювання оплати праці. При цьому треба зазначити, що поняття «оплата праці» у міжнародних документах є тотожним категорії «заробітна плата», під якою розуміється винагорода, яка обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [10]. У конституції Хорватії вжито термін «оплата праці», у Вірменії, Грузії, Литві, Сербії – «справедлива оплата праці», в Азербайджані, Андоррі, Бельгії, Болгарії, Італії, Польщі, Португалії, Словаччині – «винагорода», у Чехії, Чорногорії – «справедлива винагорода», в Іспанії, Молдові, Румунії та Туреччині – «заробітна плата». Водночас у конституціях Греції, Португалії, Сан-Марино та Угорщини закріплені норми, реалізація яких дуже сумнівна. На нашу думку, в разі таких формулювань гарантувати дотримання принципу рівної оплати за рівну працю юридично майже неможливо, тому що порівнянню піддається тільки однакова праця.

Гарантуючи рівність прав чоловіка та жінки, Конституція України в ч. 5 ст. 43 встановлює правові обмеження щодо реалізації права на працю за суб'єктною ознакою. Тобто це стосується певного кола осіб, які за своїми фізіологічними властивостями організму не можуть бути залучені на небезпечних для їхнього здоров'я роботах або потребують соціального захисту. Із змісту зазначеної частини випливає, що в ній закріплено два суб'єкти – жінки і неповнолітні. Водночас варто зауважити, що цей перелік є неповним, оскільки це обмеження не поширюється на осіб зі зниженою працездатністю насамперед інвалідів, які не в змозі нарівні з іншими людьми конкурувати на ринку праці й потребують соціальної допомоги та особливого правового захисту. І тому використання праці таких осіб на небезпечних для їхнього здоров'я роботах видається неможливим.

Але при цьому треба наголосити, що у зв'язку з початком військових дій та запровадженням воєнного стану в Україні Верховною Радою України 15 березня 2022 р. було ухвалено Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами, у період дії воєнного стану. Згідно зі ст. 9 цього Закону, у період дії воєнного стану дозволяється застосування праці жінок, за винятком вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року, за їхньою згодою на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах [11].

Про заборону використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах йдеться і в конституціях Грузії, Молдови, Португалії, Румунії, а про жінок, неповнолітніх і інвалідів – у конституціях Сербії, Словаччини, Туреччини, Чехії та Чорногорії. Зокрема, у п. 4 ст. 30 Конституції Грузії закріплено, що «умови праці неповнолітніх і жінок визначаються законом» [12]. А в конституціях Болгарії, Вірменії, Італії, Польщі, Словенії також містяться положення про працю окремих зазначених суб'єктів.

Слушною є пропозиція І. Г. Козуба, яку ми підтримуємо, щодо внесення до ст. 43 Конституції України доповнення і передбачення такої норми, яка б забороняла працю інвалідів на небезпечних роботах [13, с. 54].

На нашу думку, вітчизняний законодавець оминув увагою одну з важливих гарантій права на працю – захист від необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу, зміст якої розкривається у ч. 1 ст. 22 Кодексу законів про працю України [7]. Незважаючи на те, що міжнародно-правові акти з прав людини та жодна європейська держава на конституційному рівні не закріпили положення щодо захисту від необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу, ми виходимо з того, що зазначена гарантія повинна бути проголошена в ч. 6 ст. 43 Конституції України, у зв'язку з тим, що означена проблема набула неабиякого практичного значення. Тільки за останнє десятиріччя в Україні все частіше спостерігається з боку роботодавців прояви дискримінації під час працевлаштування вагітних жінок, інвалідів, осіб похилого віку тощо. Тому для її вирішення пропонується цю новелу закріпити на конституційному рівні.

Висновки. Отже, з метою усунення суперечностей між положеннями міжнародно-правових актів і національним законодавством, а також зважаючи на закордонний досвід щодо конституційного регулювання права на працю, пропонуємо положення ст. 43 Конституції України викласти відповідно до вимог міжнародних документів з прав людини.

Список використаних джерел

1. Права людини : міжнародні договори Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи / Упоряд.: В. Павлик, В. Тесленко. Київ : Факт, 2001. 152 с.
2. Процевський О. Новий зміст права на працю – основа реформування трудового законодавства України. *Право України*. 1999. № 6. С. 101-105.
3. Андріїв В. Природний характер трудових прав працівників. *Право України*, 2007. № 4. С. 67-70.
4. Молдован В. В. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина: навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 206 с.
5. Конституція Турецької Республіки от 7 ноября 1982 г. URL: <http://www.legalns.com>.
6. Конституція Італійської Республіки от 22 декабря 1947 г. URL : <http://www.regione.toscana.it>.
7. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
8. Конвенции и рекомендации, принятые Международной конференцией труда. 1919-1956: Т. 1 Международное Бюро Труда. Женева, 1991.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
10. Про оплату праці : Закон України від 24.03.1995. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 17. Ст. 121.
11. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
12. Конституція Грузії от 24 августа 1995 г. URL : <http://matsne.gov.ge>.
13. Козуб Г. Право інваліда на працю як природне право та конституційний принцип. *Юридична Україна*. 2007. № 11. С. 52-57.

Надійшла до редакції 30.11.2022

References

1. Prava lyudyny : mizhnarodni dohovory Orhanizatsiyi Ob"yednanykh Natsiy ta Rady Yevropy [Human rights: international treaties of the United Nations and the Council of Europe] / Uporyad.: V. Pavlyk, V. Teslenko. Kyiv : Fakt, 2001. 152 p. [in Ukr.].
2. Protsevs'kyu, O. (1999) Novyyu zmist prava na pratsyu – osnova reformuvannya trudovoho zakonodavstva Ukrayiny [The new content of the right to work is the basis of reforming the labor legislation of Ukraine]. *Pravo Ukrayiny*. № 6, pp. 101-105. [in Ukr.].
3. Andriyiv, V. (2007) Pryrodnyu kharakter trudovykh prav pratsivnykiv [Natural character of

employees' labor rights]. *Pravo Ukrainy*, № 4, pp. 67-70. [in Ukr.].

4. Moldovan, V. V. (2012) *Konstytutsiyni prava, svobody ta obov'yazky lyudyny i hromadyanyna* [Constitutional rights, freedoms and duties of the man and a citizen] : navch. posibnyk. Kyiv : Tsentr uchbovoyi literatury, 206 p. [in Ukr.].

5. *Konstitutsyya Turetskoy Respubliki ot 7 noyabrya 1982 g.* [Constitution of the Republic of Turkey of November 7, 1982]. URL : <http://www.legalns.com>. [in Russ.].

6. *Konstitutsyya Italyanskoy Respubliki ot 22 decabrya 1947 g.* [Constitution of the Italian Republic of December 22, 1947]. URL : <http://www.regione.toscana.it>. [in Russ.].

7. *Kodeks zakoniv pro pratsyu Ukrainy vid 10 hrudnya 1971 r.* [Code of Labor Laws of Ukraine of December 10, 1971]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy'skoyi RSR*. 1971. Appendix to № 50, art. 375. [in Ukr.].

8. *Konventsyyi i rekomendatsyyi, prinyatyie Mezhdunarodnoy konferentsyyey truda* [Conventions and recommendations adopted by the International Labor Conference]. 1919-1956: Vol. 1 *Mezhdunarodnoye Byuro Truda*. Zheneva, 1991. [in Russ.].

9. *Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayin'skoyi movy* [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / Uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv ; Irpin' : VTF «Perun», 2001. 1440 p. [in Ukr.].

10. *Pro oplatu pratsi* [On wages] : *Zakon Ukrainy vid 24.03.1995*. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 1995. № 17, art. 121. [in Ukr.].

11. *Pro orhanizatsiyu trudovykh vidnosyn v umovakh voyennoho stanu* [On the organization of labor relations under martial law] : *Zakon Ukrainy vid 15.03.2022*. URL: <http://www.rada.gov.ua>. [in Ukr.].

12. *Konstitutsyya Gruzii ot 24 avgusta 1995 g.* [Constitution of Georgia of August 24, 1995]. URL : <http://matsne.gov.ge>. [in Russ.].

13. Kozub, H. (2007) *Pravo invalida na pratsyu yak pryrodne pravo ta konstytutsiynny pryntsyp* [The right of a disabled person to work as a natural right and a constitutional principle]. *Yurydychna Ukraina*. № 11, pp. 52-57. [in Ukr.].

ABSTRACT

Yuriy Kyrychenko, Nataliya Rezanova. Application of foreign experience of the constitutional regulation of the right to work in Ukraine. The article examines the constitutional practice of regulatory regulation of the right to work, enshrined in Art. 43 of the Constitution of Ukraine, and the corresponding norms of the constitutions of European states. There is a well-founded need to set out the specified norm in accordance with the requirements of international human rights documents.

Work is a defining phenomenon of the existence of every person and society as a whole, without which no society existed and cannot exist. Only thanks to the realization of the constitutional right to work, material goods and spiritual values are created, success is achieved in all branches of the economy, and further growth of people is ensured. Therefore, the issue of taking into account foreign experience and adapting national legislation to the requirements of international legal acts, as well as the problem of improving and further researching the constitutional regulation of the right to work in Ukraine, is one of the priority tasks of constitutional and legal science.

It is emphasized that the right to work has been enshrined in almost all the constitutions of European states, except for Sweden, which indicates the impossibility of abandoning its enshrining at the constitutional level in the conditions of a welfare state.

Comparative legal analysis of the provisions of Art. 43 of the Constitution of Ukraine and the corresponding norms of the constitutions of European states testified that the investigated provisions have both common features and certain differences in the ways of expressing this right. In most European countries, the right to work is enshrined in one article of the constitution; in the constitutions of Albania, Bulgaria, Georgia, Spain, Moldova, Germany and Romania, this right is reflected in two articles; in the constitutions of Poland, Montenegro, Portugal and Croatia – in three articles; in the constitutions of Slovakia and the Czech Republic – in four articles, and in the constitutions of Italy and Turkey – in five articles.

It should be noted that the norms of the constitutions of some European states regulate this right in different ways. In particular, in the constitutions of Spain, Italy, Portugal, San Marino, Turkey, and France, in addition to the right to work, the obligation to work is enshrined in one norm. For example, in Art. 49 of the Constitution of Turkey states that «everyone has the right and duty to work», and in Part 2 of Art. 4 of the Italian Constitution establishes that «every citizen ... is obliged to carry out activities or perform functions that contribute to the material or spiritual progress of society».

The right to work has a fundamental nature, and therefore all other labor rights derive from it, which are defined in international human rights documents as «fair and favorable working conditions» and as «fair, safe and healthy working conditions».

The provisions of Art. 43 of the Constitution of Ukraine to be laid out in accordance with the requirements of international documents on human rights.

Keywords: *constitution, right to work, work, working conditions, forced labor.*